SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В ЗДА
302-304 WEST 13TH STREET, NEW YORK 14, N.Y.

PAPERS ДОПОВІДІ

Ч. № 36

ЗБІРНИК ПРАЦЬ

на пошану проф. д-ра Костя Кисілевського

* * *

COLLECTION OF PAPERS

Honoring Prof. Constantine Kysilewkyj
Ph. D.

Ню Йорк
1970

Редактор

проф. д-р Василь Стецюк

diasporiana.org.ua

This paper may be reproduced,

provided the source is cited.

Ціна $1.00

Publisher Petro Yamniak, 9 Lincoln Pl., Clifton, N.J. 07011, USA

КОСТЬ КИСІЛЕВСЬКИЙ

ПЕРЕДМОВА

Оцей скромний збірничок, що його випускаємо в світ, присвячений повністю науковій і педагогічній діяльності проф. д-ра Костя Кисілевського, з нагоди 80-річчя його життя та 55-річчя його наукової і педагогічної діяльности.

Здається, ще так недавно ми відмічали його 75-річчя і 50-річчя його наукової і педагогічної діяльности окремою Науковою Конференцією, плянуючи вже тоді видати з цієї нагоди окремий том збірника Філологічної Секції НТШ, що містив би в собі також і недруковані ще досі розвідки Ювілята та статті інших наших науковців з тієї галузі нашої науки, що нею займався наш Ювіляр у своєму житті. На жаль, з фінансових причин цього задуму Філологічної Секції НТШ не вдалося здійснити, хоч заслуги проф. д-ра Костя Кисілевського як науковця і довголітнього дійсного члена НТШ та визначного українського педагога виняткові і гідні спеціяльного відмічення.

Беручи те все до уваги, ми мусіли обмежитися в цьому нашому збірнику виключно до загального нарису і характеристики наукової і педагогічної діяльности нашого Ювілята, подаючи при кінці цього збірника докладний список його наукових праць, розвідок і статтей, що він їх написав впродовж останніх 55-років свого життя.

Як науковець, проф. д-р К. Кисілевський відомий своїми дослідами в галузі нашого мовознавства, зокрема в галузі української діялектології, лексики, дидактики і методики навчання української мови в середніх і початкових школах в Україні та на еміґрації. Коли ж поглянути на долучений список його наукових розвідок, статтей і рецензій, нам зразу впадає в очі широкий діяпазон його заінтересувань і студій. Та й не дивниця. Проф. Кисілевський належить до тих рідкісних сьогодні науковців, що мали щастя відбувати свої мовознавчі студії в таких визначних дослідників індоевропейського та слов'янського мовознавства як Бруґман, Кречмер, Віндіш, Гірт, Гофман, Сіверс, Лескін, Радермахер, Вайнґарт, Вондрах і багато інших світової слави вчених. Правда, умовини українського науковця, як і перед світовою війною, так і зокрема між двома світовими війнами, не дозволили проф. Кисілевському посвятитися повністю науковим дослідам і піти слідами своїх славних учителів, і це без сумніву відбилось на розмірах наукової продукції нашого вченого, але здобуте філологічне знання і рутина наукових дослідів слідні в усій його науковій продукції. Тому зокрема в галузі діялектології він своїми дослідами сягає глибше, як його попередники, сміливо забирає голос

у нових мовних пропозиціях і вводить нові методи в дослідах говорів України та нову клясифікацію українських діялектів, з зовсім новим поділом говорів за допомогою розселення над ріками, та у зв'язку з тим вводить в науку нові назви як напр. надпрутський діялект, наддністрянський діялект і т. п. Але не тільки цій одній галузі нашого мовознавства він присвячує свою особливу увагу. Він також і знаменитий дослідник історії української мови, її лексики, граматики, правопису та дидактики і методики навчання. Його праця „Словничок української мови і головні правописні правила", що появилась друком у 1927 у Львові, знайшла відгук і признання не тільки на західньо-українських землях (див. рецензія І. Велигорського в Літ. Наук. Віснику, Львів 1928), але і на Наддніпрянщині (див. рецензія А. Кримського, „Україна", Київ 1928).

В тридцятих роках широко відомими були також такі праці проф. Кисілевського, як „Методика правописних і словесних вправ" що згодом стала необхідним підручником для всіх учителів українських шкіл в Галичині, та „Українсько-польський словник", що появився в двох томах накладом книгарні НТШ у Львові в 1931 р., як спільне опрацювання д-ра Костя Кисілевського і д-ра Євгена Грицака.

Не мале значення мають також студії проф. Кисілевського у вивченні мови староукраїнських пам'яток XI–XIУ століть і мови Шевченка та Котляревського.

Окреме місце в його широкій науковій діяльності займає ціла низка різних методичних і дидактичних посібників, граматичних підручників для вищих, середніх і початкових шкіл, шкільних читанок з української мови та різних посібників до навчання української мови і літератури, починаючи з його „Букваря" і кінчаючи на „Хрестоматії з української літератури" для шкіл українознавства і самоосвіти. Коли до того всього дорібку нашого Ювілята додати його довголітню керівну педагогічну діяльність, як організатора і директора учительської семінарії в Рогатині, як організатора, основника і директора української гімназії в Байройті та організатора і директора шкіл українознавства і матуральних курсів в Ню Йорку, Нюарку та університетських курсів українознавства при НТШ, – і коли врешті згадати тільки виховання під його опікою кількох соток молодих українських педагогів в учительських семінаріях на Рідних Землях і у Львівському „Педагогіюм" та в університеті ім. Франка і в Педагогічному Інституті у Львові та в Українському Вільному Університеті – то це дійсно колосальні досягнення на полі науки і освіти. З так багатим дорібком та з так великими досягненнями проф. д-р Кость Кисілевський може сьогодні, в своє 80-річчя життя і 55-річчя своєї педагогічної та наукової діяльности, станути перед українською спільнотою гордо і з повною вірою та переконанням, що, як колись писав Борис Грінченко, що „наша"...

„Праця не згине між людьми даремне,
Сонце засвітить колись –
З дякою нас тоді люди згадають –
Нум–же! До праці берись!"

Відмічуючи ці великі заслуги нашого Ювілята, Управа Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА лучиться думками з усім своїм членством та з цілим українським науковим і педагогічним світом у вільному світі та висловлює проф. д-рові К. Кисілевському щирі признання і спільні привітання та найсердечніші побажання у його дальшому житті і в дальшій його високоцінній праці для нашого народу.

В. СТЕЦЮК

Проф. д-р Пантелеймон КОВАЛІВ

ПРОФ. Д-Р КОСТЬ КИСІЛЕВСЬКИЙ ТА ЙОГО НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Проф. д-р Кость Кисілевський народився 23-го лютого 1890 р. в Рошневі Товмацького повіту в Галичині, в родині священика. Освіту він здобував у сільській і міській школах Станиславова, закінчивши їх з відзначенням. Склавши іспит до гімназії, він виявив себе добрим учнем з мовними здібностями, вивчаючи мови: українську, польську, латинську, грецьку, німецьку, російську та англійську.

В 1908 р. закінчив гімназію матурою і вступив на Філософський факультет Віденського університету, де вивчав порівняльне мовознавство, славістику, клясичну філологію, історію Сходу Европи та філософію під проводом професорів: Вондрака, Решетара, Іречека, Іберсберґера, Кречмера, Радермахера, Гавлера, Штера, Йодля та ін. Один рік він студіював в університеті в Ляйпціґу в Німеччині, де вивчав загальну лінґвістику, експериментальну фонетику, філософію під керівництвом професорів: Лескіна, Брукмана, Сіверса, Гірта, Віндіша, Вундта та ін. Крім того, два роки він працював над дослідженням слов'янських рукописів в архівах Відня і Львова.

По закінченні студій і написанні дисертації на тему „Про мовні прикмети староукраїнських пам'яток XI–XIУ ст., з особливою увагою на Віденський Октоїх (німецькою мовою), промувався на доктора філософії, склавши приписані усні іспити в Віденському університеті в липні 1912 р.

В 1913 р. Кость Кисілевський склав учительський іспит для навчання в середніх школах мов: української, польської, латинської. Після військової служби в Австрії та в УГА на Україні він працював учителем гімназії в Станиславові, Городку біля Львова до 1928 р., а потім в другій державній семінарії і в польських гімназіях Львова та в українській семінарії в Рогатині до 1944 р. В міжчасі викладав українську мову в Польськім Педагогіюмі, в Педагогічному Інституті та в Університеті ім. І. Франка у Львові.

На еміґрації Кость Кисілевський був директором української гімназії в Байройті в Баварії і професором Українського Вільного Університету в Мюнхені, викладаючи мову з діялектами та методику навчання мови (від 1944 р. як надзвичайний та від 1959 р. звичайний професор УВУ). Після переслення до ЗСА організував школу українознавства в Ню–Йорку та в Нюарку, Н. Дж., де навчає й досі, та Уні-

верситет Українознавства і матуральні курси гімназії в Ню–Йорку, де викладав 7 років. З 1959 р. він був професором філології й дидактики в Українському Технічному Інституті.

Як науковець він є членом НТШ від 1914 р., а дійсним членом – від 1932 р.

Наукова діяльність проф. К. Кисілевського має многогранний характер. Вона зосереджена головно в галузі українського мовознавства й охоплює майже всі його ділянки. Його перу належать праці з української діялектології, історії мови, лексикології, граматики, правопису, методики мови; йому належать численні огляди, рецензії та редаґування. Вивчення індоевропейської філології дало йому достатні знання і ґрунт для дослідів на полі української філології.

Але основну увагу проф. К. Кисілевського привертає українська діялектологія, галузь найменш опрацьована філологами і найбільше відповідальна та важлива в дослідженні різних проблем української мови та її історії. В цій галузі проф. К. Кисілевський виявив себе не рядовим діялектологом і знавцем живої мови народу. Він показав прекрасну орієнтацію в проблему української діялектології і став одним із творців генетичного принципу в клясифікації говорів. Про це він розповів у доповіді в НТШ в 1950 р., надрукованій в **Proceedings, NTŠ. Vol.I, 1952.** Тут автор подає коротку історію української діялектології, яка почалась сто років тому. Основоположником її був Яків Головацький у праці „Розбіжність між південноруською мовою та її діялектами" (Львів, 1848). Дальшим діялектологом автор вважає Костя Михальчука, що написав працю „Наречия, поднаречия..." (Петербурґ, 1877) і був основником т. зв. тригрупового поділу, зосередивши увагу головно на поліському діялекті. Після нього О. Соболевський поділяв українські діялекти за рефлекцією о, е, в нових закритих складах: на півночі – в дифтонги й монофтонги лябіяльного характеру **у, ы, ю**, на півдні – в **і** (ікання). Протилежну клясифікацію подав А. Кримський (Українська мова. Зб. Іст. Філ. Відділу, т. 12 УАН, Київ, 1924), поділивши українську мову на дві великі галузі: східньоукраїнський діялект і західньоукраїнський діялект. Своєрідну клясифікацію діялектів подав Ів. Зілинський, згідно з фізіологічно–експериментальним принципом, поділивши всю мовну територію на південно–східню і північно-західню, взявши за критерій рефлекси **о, е** та особливо деякі фізіологічні явища: зосередження язика в передній частині рота в південно–східньому діялекті і зниження артикуляційної бази в північно–західньому діялекті. Всеволод Ганцов, полемізуючи з Зілинським, взяв за основу поділу наголошені рефлекси **о, е, ѣ** в північноукраїнських говорах у протилежність південним, де ці рефлекси відбились незалежно від наголосу. З новим дослідом ізоглос виступили М. Пшеп'юрська, К. Дейна, І. Панькевич та К. Кисілевський.

Зокрема проф. Кость Кисілевський, надрукувавши ряд статтей, подав новий поділ діялектів, оснований на генетично-історичній базі, на старі і нові діялекти. Поділ на північний і південний діялекти викликає в нього сумнів, бо діялект – це єдність, яка об'єднує ті розмовні групи, які генетично споріднені. Тим часом у південнім діялекті об'єднані зовсім різні групи – на сході і на заході, зокрема карпатські і підкарпатські говори у відношенні до східніх говорів Підляшшя і Полісся виявляє, мовляв, більшу спорідненість, ніж у південній групі. А район Полісся має таку вузьку смугу ізофон, що викликає навіть сумнів щодо їх оригінальности. Наш дослідник припускає, що, можливо, місцеве населення було зв'язане з литовцями. Такі архаїчні ознаки він знаходить у південному діялекті, встановивши формації – стару і пізнішу, ілюструючи особливостями кожної говірки.

Головні ізофони, на які вказує дослідник, – це зміна **а** на **е**, і та **я** на **є**, особливо на початку слів (єк, єрмарок); диспаляталізація **с**, **ц**, **дз**; паляталізація шиплячих; м'яке **рь**, середнє **л**; змішування **ть – кь**, **дь – ґь**, **шьшь** зам. **шч**; **си**, **сье**. З ізоморфем автор відзначає: префікс **ві–**, суфікси – **ье**,–**йе**, – **ішч**, слівце май; давні дієслівні форми **бих**, займенник **тот** та ін. Особливо докладно він спиняється на ізолексах, тобто на лексиці, яку упорядкував за певною системою: родина, виробництво, посуд, збіжжя, обряди, забави, їжа, пори року та ін.

Крім цих загальних проблем щодо клясифікації українських діялектів, автор приділяє багато уваги дослідженню окремих говорів. Так, на підставі своїх діялектологічних подорожей і збірних експедицій в рр. 1919–1940 він описав надпрутський говір в розвідці під цією ж самою назвою (Записки НТШ, т. 162, Зб. Ф. С. 25, Н.–Й., 1954), говір, відомий досі під назвою покутсько–буковинського. Цю назву він змінив тому, що цей говір займає байсен середнього Прута і становить собою, на думку автора, перехідну смугу між гуцульськими і наддністрянськими говорами з двома гніздами: в околиці Делятина і Снятина. Автор докладно описує особливості цього говору, зібравши великий матеріял із 100 осель, і визначає його межі після двох збірних експедицій (1934, 1940).

Тут наш дослідник виявив уміння опрацювати такий багатий діялектичний матеріял. Він показав не тільки ті чи інші особливості говору, але й місця поширення ізоглос. Це велетенська праця: зібрати матеріял із 100 осель, та ще й багатющий, і опрацювати його коштувало часу і великого досвіду дослідника. Як діялектолог, проф. К. Кисілевський виявив себе досконалим знавцем народної мови, тонкощів її вимови та нових методів дослідження. Це колосальна праця, яку міг виконати тільки досвідчений діялектолог. Про це свідчить ще й мапа, додана в кінці розвідки.

Довголітня праця над дослідженням живої мови в цілому ряді місцевостей під загальною назвою південно–східнього Наддністров'я дала можливість проф. К. Кисілевському опублікувати свої думки й висновки в розвідці під тією ж назвою в Науковому Збірникові Українського Вільного Університету (Мюнхен, 1948, т. У). Насамперед автор вніс поправки до самої назви, яку на діялектологічних мапах подано як Покуття, проти чого говорять, як каже автор, висновки цієї праці.

Своє дослідження він зробив на тлі сусідніх місцевостей (давнє сусідство бойківського говору і сусідство надпрутського говору) і виявив певну кількість спільних ізоглос для всіх цих говорів у галузі фонетики, морфології, синтакси і наголосу. Одночасно він знайшов також і значні розбіжности між ізоглосами надпрутського і наддністрянського говорів, ізоглосами, які спричинились до самої назви цієї розвідки: „Ізоглоси південно–східнього Наддністров'я" . А це свідчить про різне їх походження та про інші виробничі й побутові умови в житті їх мовлян.

Це надзвичайно важка і технічно складна праця, яка вимагала від дослідника не тільки знання й уміння провадити ці досліди, але й багато часу. Треба було мати сотні мовлян, об'єктів цього говору, і поробити відповідні спостереження, щоб кінець-кінцем прийти до висновків щодо остаточного оформлення цього говору. В цих висновках наш дослідник знову ж таки оперує численним матеріялом, зібраним на цій території.

Таким чином, своїми дослідами надпрутського говору та південно-східнього Наддністров'я проф. К. Кисілевський вніс до мапи українських говорів Ів. Зілинського поправки в межах наддністрянського говору: лінія йде поза долішній Серет на схід у напрямі Збруча і Смотрича. Див. К. Кисілевський „Мовні особливості Наддністрянського гнізда" . Відбитка із Зб. З. Кузелі. НТШ, т. 169, Париж – Ню-йорк, 1961, стор. 3.

Окрему розвідку проф. К. Кисілевський присвятив мовним особливостям т. зв. наддністрянського гнізда, надруковану в Збірнику Зенона Кузелі. Саме дослідження наддністрянського говору й виявило це гніздо. В цьому гнізді скупчені характеристичні ізоглоси, включаючи лексичні особливості й назви родини, їжі, частин одягу, звичаїв тощо. Цим гніздом автор вважає: Рогатинщину, Ходорівщину, Миколаївщину, Бобреччину, Перемишлянщину, Винниччину (від Винник), Східню Львівщину, Бережанщину, Підгаєччину і Чортківщину.

Працю над дослідженням говорів наддністрянського гнізда наш дослідник так само провадив точно і згідно з вимогами діялектології, використавши для остаточних висновків матеріял, зібраний більше, як від 200 наддністрянців. „Слідкування за бігом ізоглос, – каже автор, – їх кривинами та випусками в сусідні перехідні говірки склалося на

синтезу особливостей Наддністров'я. Цю синтезу й подає автор у цій розвідці, склавши навіть спеціяльну мапу з зазначенням усіх сіл Наддністров'я, обвівши гніздо кордонами інших говорів: надпрутський говір, бойківський говір, надсянський говір, говір батюків, південноволинський говір та подільський говір. На цих межах дослідник виявив перехідні говірки чи т. зв. суміж між сусідніми говорами і говірками. Це утруднило йому уточнити межу, але все ж таки завдяки пильному й наполегливому вивченню цих особливостей йому пощастило встановити головні пункти цього гнізда та основні ізоглоси. Ці основні ізоглоси наддністрянського говору дали підставу проф. К. Кисілевському зробити висновок, що „то окремий говір другої формації", молодший від сусідніх, без багатьох архаїзмів, з тенденцією до поширення серед освіченого галицького громадянства та до заснування літературних форм молодшого покоління.

У своїх діялектологічних дослідах проф. К. Кисілевський виходить далеко за межі південно-західньої української мовної території. Він доходить аж до Звенигородщини, батьківщини Тараса Шевченка, присвятивши спеціяльну розвідку „Ізоглоси Звенигородщини і Шевченкова мова" (Наукові записки УВУ, Мюнхен, 1961, ч. 4-5).

В цій розвідці автор подає мовні особливості південно-східнього діялекту, до якого належить і говірка Звенигородщини. Він налічує до 30 особливостей, які становлять основу Шевченкової мови. Інші особливості Шевченкової мови проф. К. Кисілевський вважає архаїзмами і фолкльорними явищами. Автор докладно спиняється на всіх цих особливостях, як, напр., пестливі форми, на які багата Шевченкова мова.

Виникає питання: чи Шевченко в своїй творчості користувався тільки з народної мови своєї вузької батьківщини, чи формував літературну мову на тлі різних говорів південносхіднього і північного діялектів? Нині більшість дослідників приділяє головну увагу другій частині цього питання, як це видно, напр., з розвідки Ф. Жилка „Про умови розвитку полтавсько-київського діялекту – основи української національної мови" (Зб. Полтавсько-київський діялект – основа української національної мови. АН УРСР, Київ, 1954, стор. 13), де він твердить, що письменники ХУІІІ і першої половини ХІХ ст. відіграли ролю в творенні нової української літературної мови, особливо Т. Шевченко відіграв велику ролю в піднесенні української літературної мови на основі говорів середньої Наддніпрянщини до рівня єдиної літературної мови українського народу. Те саме твердить і П. Плющ у книзі „Нариси з історії української літературної мови" (Київ, 1958, стор. 242). Але проф. К. Кисілевський не згоджується з цим і більше схильний до думки Ф. Колесси, що Шевченко „був оригінальний і неповторний у своїй мові".

На цій підставі він робить висновок, що „Шевченко любив рідну Звенигородку, знав найкраще й цінив її мову та фолкльор, все життя вживав її говірки та на її базі оформив тодішню літературну мову України". Таке твердження безперечно ближче стоїть до правди, ніж голослівні твердження сучасних рядянських літературознавців і мовознавців, які в цім питанні штучно перебільшують заслуги Шевченка в творенні української літературної мови, нібито Шевченко спеціяльно творив українську літературну мову на базі всіх говірок південно-східнього діялекту. Проф. К. Кисілевський цілком слушно вказав на факт, що Шевченко лише на базі говірки своєї Звенигородщини (а не всіх говірок), яку він добре знав, оформив літературну мову, або вірніше, вніс великий вклад у формування української літературної мови.

Крім цих розвідок, присвячених дослідженню говірок певних мовних територій України, проф. К. Кисілевський приділяв увагу також окремим ізоглосам , узагалі. Так, у розвідці „The sound of L in Ukrainian folk speech" (Proceedings, NTS, vol. II, 1955) він пише про звук л в народній мові, вказавши на три види його вимови: тверде, середнє і м'яке. Знову ж таки до цього питання дослідник підходить з позицій діялектолога: він не тільки дає фізіологічну характеристику цього звука, але й поширення його в українських говорах. В одних говірках існують всі три типи л, в других тільки два (середнє і м'яке або тверде л), в третіх тільки м'яке.

Взагалі можна ствердити, що проф. К. Кисілевський своїми працями з української діялектології зайняв помітне місце в науці як один із чільних українських діялектологів. Він цікавиться також історичним питанням української мови, зокрема питанням дослідження давніх українських пам'яток, як про це свідчить його монографія „Кодекс Ганкенштайна – староукраїнська пам'ятка" (Записки НТШ, т. 161, Ню-Йорк – Париж, 1953). Ще в 1911 році він дістав тему „Мовні особливості українських пам'яток XI-XIУ ст.", яку закінчив у 1912 р., взявши за головну підставу пам'ятку „Кодекс Ганкенштайна" і використавши численну наукову літературу, ознайомившись з працями таких учених, як: Будилович, Яґіч, Калужняцький, Колесса, Кримський, Срезневський, Строєв, Розов, Шахматов, Вондрак, Житецький та ін. Дослідження цієї пам'ятки, ориґінал якої зберігається у віденській національній бібліотеці між слов'янськими рукописами, має свою довгу історію. За неї брались Йосип Ганке фон Ганкенштайн (власник пам'ятки), Йосип Добровський, Франц Міклович, Ст. Смаль-Стоцький, але жоден з них не дав повної картини дослідження. Нарешті, пам'ятку дослідив К. Кисілевський у своїй докторській дисертації, але через воєнні події вона залишилась у рукописі. Частина цієї праці появилася вже тут, на американській землі.

Насамперед дослідник подає зміст пам'ятки: це богослужбова

книга, збірник, що містить частину скороченого Октоїха та Антологіона. Далі йде палеографічний опис та опис мовних особливостей. На цих останніх автор спиняється дуже докладно, даючи матеріял з фонетики, словотвору, відмін та лексики. А вкінці – загальні висновки, ствердження походження цієї пам'ятки з XII ст. на території Галицько–Волинського князівства.

Пам'ятка складається з трьох частин, що різняться віком, і тому дослідник позначив їх літерами А, Б, В, подаючи в праці всі особливості під цими літерами. Ця метода значно спрощує пояснення і разом з цим дає докладність дослідникові охопити всі деталі пам'ятки. Як видно, проф. К. Кисілевський поніс на плечах дуже важкий тагар і вміло доніс його до кінця, чого не могли зробити попередні дослідники. Він виявив повне обличчя пам'ятки, як важливого джерела для історії української мови ще перед XIУ ст.

Проф. К. Кисілевський виявив свою історичну зацікавленість в іншому напрямку, подаючи рукою досвідченого вченого історію досягнень української філології за останніх 80 років (Див. Proceedings, NTŚ, vol. II, 1955).

Вказавши на заслуги таких учених, як: Потебня, Житецький, Огоновський, Яґіч, Кримський, Ст. Смаль-Стоцький та ін., автор підкреслює ті труднощі, які пережила українська мовознавча наука в умовах російського самодержавія, панросійської політики, послужила для „праруської одности" О. Шахматова і досі є політичною концепцією рядянської Росії. Автор згадує ряд українських учених (Кримський, Сімович, Грунський, Тимченко, Смеречинський, Галюн, Дем'янчук, Бухаловський та ін.), які стали творцями нової філології. Пізніше навіть Шахматов змінив свій погляд, ствердивши, що Зб. 1073, 1076, Гал. Єв. 1144, Добр. Єв. 1164 написані на території України. Разом з Кримським він написав спеціяльну працю „Нариси з історії української мови" (Київ, 1924).

Відбиваючи російські нападки, – пише автор, – українська філологія прогягом 80 років досягла великих успіхів, давши багато праць з української мови. Проф. К. Кисілевський підкреслює, що в справу нової філології великий вклад зробили: Міклошіч, Вондрак, Лескін, Яґіч, Бруґман, Потебня, Сумцов, Огоновський, Колесса, Ст. Смаль–Стоцький, Зілинський, Розвадовський та ін. За 80 років опубліковано багато монографій про українську мову (Потебня, Огоновський, Науменко, Шимановський), про українські пам'ятки (Кримський, Мочульський, Колесса, Розов, Огієнко, Панькевич, Грунський, Бузук, Лев, Кисілевський та ін.). На базі цих монографій подали синтетичний огляд історії української мови: Сімович, Грунський, Ковалів, Свєнціцкий, Огієнко, Кримський, Бузук та ін. Автор перелічує багато інших праць, які вийшли в цей період. Тут проф. К. Кисілевський виявив цілковиту

обізнаність із станом української мовознавчої науки, підкресливши заслуги не тільки українських учених, але й учених інших слов'янсь- і неслов'янських націй.

Другою солідною працею проф. К. Кисілевського в цьому напрямі є його „Історія українського правописного питання" (Записки НТШ, т. 165. Зб. ФС 26, Ню-Йорк – Париж, 1956). В цій праці автор подає синтезу цього питання; він докладно переглядає праці від ХУІ ст. до нашого часу, головним чином праці з питань українського правопису. Він указує на спроби запровадити в український правопис латинницю Й. Лозинський – 1834 і Й. Їречек – 1859), але без успіху; згадує також про реформаторів українського правопису пізніших часів (Куліш, Драгоманов, Желехівський, а після революції 1905 року – Грінченко), кінчаючи правописними конференціями 1927 і 1932 рр.

Можна сказати, що це одна з найсолідніших праць з історії українського правопису, де подано всі подробиці боротьби навколо цього питання. Автор зосереджує головну увагу на тому, що правописне безладдя було викликане головно на ґрунті застосування в правописі двох засад: фонетичної і етимологічної. Відсутність наукового підходу до розв'язання цього питання і викликала такі розбіжності, оту „громадянську війну" в галузі українського правопису.

Проф. К. Кисілевський, крім того, дав цілий ряд синтетичних праць, присвячених оглядові наукової діяльности інших українських учених, як: Іван Верхратський, Іван Панкевич, Степан Смаль-Стоцький та Іван Франко. У праці про Ів. Верхратського автор відзначає той великий вклад, який Верхратський зробив в українську діялектологію, багато часу віддавши дослідженню переважно гірських говорів, де збереглись архаїчні форми. Він був першим ученим, який досліджував кордони діялектів і робив спостереження над ними. Верхратський прийшов до висновку, що українська мова – це невичерпне багатство, що пливе з уст народу. Цим Верхратський зайняв протилежну позицію до тих, які вбачали в українській мові тільки російську чи польську бази. Проф. К. Кисілевський перелічує далі всі праці Верхратського з української діялектології і подає критичний огляд тих праць.

Іванові Панькевичеві наш Ювілят присвятив окрему розвідку під назвою „Іван Панькевич" (УВАН, серія „Українські вчені", Вінніпеґ, 1958), де він подає синтезу наукової особовости Панькевича та генезу його творчости. З цього видно, що Ів. Панькевич пройшов такі етапи: етнографічний шлях (збирання матеріялів з етнографії), школа Яґіча і Вондрака (опис староукраїнських пам'яток, російська фонетика школа Шахматова та ін.); дослідники: Брок, Зілинський (утаємничують його в фонетичній школі, а кромі того морфологічні прикмети пам'яток, за Яґічем та Вондраком, стають його метою); віденський лінґвіст П. Кречмер спрямовує досліди Панькевича на шлях живої мови.

Далі проф. К. Кисілевський спиняється на науковій діяльності Панькевича, почавши з його першої праці „Пандекти Антіоха 1307 року, підкресливши значення цієї праці для історії української мови. Чергову наукову працю Панькевич провадив як учитель гімназії в Ужгороді, давши ряд монографій. З 1922 року він почав свої подорожі по Підкарпатській Русі з метою добре пізнати мову і дати працю про її структуру. Наслідком цих подорожей була в 1938 р. його капітальна праця „Українські говори Підкарпатської Руси і сумежних областей". Проф. К. Кисілевський дає докладну аналізу цієї праці, як досвідчений діялектолог звертає увагу на її мовні особливості, а далі робить висновок про значення її для української діялектології.

Вказавши на деякі теоретичні статті і розвідки Ів. Панькевича з галузі фонетики і літературознавства, автор спиняється на його „Граматиці руського язика", призначеній для молодших кляс середньої школи. Хоч ця граматика не стояла ще на відповідному рівні, проте на думку проф. К. Кисілевського, була „одним із етапів від „язичія", тобто карпаторуської мови, до народньої, що згодом перейшла до літературної".

Такий маємо синтетичний образ українського вченого, що його накреслив проф. К. Кисілевський. Пізніше він змалював образ ще іншого вченого акад. Ст. Смаль-Стоцького в розвідці, надрукованій в „Записках НТШ", т. 172, Ню-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1960. Він відзначив три роди праць Ст. Смаль-Стоцького: мовознавчі, літературознавчі і праці з педагогіки й дидактики. З перших він згадує його докторську дисертацію „Ueber die Wirkungen der Analogie in der Deklination des Kleinrussischen" (Archiv f. sl. Phil. Bd. 8-9, Berlin, 1885–1886).

Уже тут стояв він на правильних позиціях щодо життя мови та її розвидку в наслідок аналогії, спрощення форм і тенденцій у відмінках. Таке розуміння, на думку проф. К. Кисілевського, він міг дістати від Бодуена де Куртене та інших лінґвістів, які оцінювали мовні явища з позицій розвидку та боротьби проти норм, а з годом, у XX ст. з позицій фонології. Другою працею Ст. Смаль-Стоцького була праця про згадану вже пам'ятку „Кодекс Ганкенштайна", яка хоч і не була закінчена друком, проте, на думку проф. К. Кисілевського, дала новим дослідникам дороговказ для дослідження богослужбових книг. Третя праця присвячена реформі українського правопису за фонетичним принципом. Тоді Степан Смаль-Стоцький працював над питанням разом з своїм приятелем Т. Ґартнером, працюючи одночасно над створенням шкільної граматики, яка й вийшла в 1893 р. під назвою „Руська граматика". Проф. К. Кисілевський подає докладну аналізу цієї граматики. Після її успіху автори почали працювати над науковою граматикою, яка вийшла в 1913 р. у Відні німецькою мовою: „Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) Sprache.

Проф. К. Кисілевський підкреслює, що Ст. Смаль-Стоцький відкриває тут заслону над „характеристичним відношенням наукового світу до української мови та її місця в сім'ї слов'ян. Він подає докладну аналізу й цієї граматики, підкреслюючи її значення в обороні української мови, про яку, як каже він, " врешті світ науки заговорив" та „зревідував свої деякі пересуди" .

З часу перебування Ст. Смаль-Стоцького в Празі датуються його мовознавчі праці в „Славії" . А трохи згодом, у „Записках НТШ" (1925) він умістив відому працю „Розвиток поглядів про сем'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення" (друге видання 1927), де він вступає в полеміку з славістами й заперечує існування „праруської мови" , зв'язуючи українську мову безпосередньо з праслов'янським джерелом. В 1937 р. в „Записках НТШ" (т. 155) він надрукував розвідку „Питання про східньослов'янську прамову" , де, як пише К. Кисілевський, остаточно прийшов до висновку, що праруську прамову можна покласти до архіву.

Обминаючи цю частину, де проф. К. Кисілевський пише про діяльність Ст. Смаль-Стоцького в галузі літературознавства, педагогіки і дидактики, треба ствердити, що ґрунтовний перегляд діяльности Стоцького в галузі мовознавства безперечно заслуговує на увагу, даючи читачеві ясний образ видатного українського вченого.

Нарешті, не можна обминути огляду наукової діяльности Ів. Франка, надрукованого в „Записках НТШ" (т. 166, Ню-Йорк–Париж–Сідней –Торонто, 1957). Проф. К. Кисілевський накреслив шлях наукової праці письменника, який мав усі прикмети, потрібні науковцеві. Він підкреслює, що Франко ще з юнацьких літ почав збирати фолкльорний матеріял у своєму рідному селі Нагуєвичах та в його околиці. А під час університетських студій у Львові і Відні бібліотека була його улюбленим храмом науки. Автор в основному схарактеризував наукову діяльність Франка як літературну і культурно-історичну, бо саме ці ділянки найбільше цікавили Франка. Він ствердив також, що Франко у своїй науковій діяльності був оригінальним дослідником і не належав ні до якої школи. Цю оригінальність наш дослідник виявив пильним, сумлінним дослідженням всієї наукової праці Франка.

Такий маємо короткий перегляд розвідок проф. К. Кисілевського про наукову діяльність інших українських учених. З інших праць, що залишаються в рукописі, слід відзначити такі його праці: „Мова Учительних Євангелій ХУІ–ХУІІ ст. в Національному Музеї у Львові" (велика наукова праця, що обіймає аналізу одинадцяти текстів), " Мова Стефаникових персонажів" (доповідь на науковій сесії Університету ім. Ів. Франка), " Бурлескна мова в Перелицьованій Енеїді І. Котляревського" (скорочено в Бюлетені УВАН, ч. 10). Крім того, наш Ювілят написав цілий ряд наукових рецензій з науковою об'єктивністю

критики того чи іншого твору: критикуючи неґативні сторінки, він в той же час не обминає й позитивних, розцінюючи їх як досягнення науки. Прикладом може бути хоч би рецензія на лінґвістичний журнал „Мовознавство" (Наукові записки Інституту Мовознавства АН УРСР, т. XII, 1953).

Вкінці треба сказати про Ювілята як редактора, що допильнував виходу в світ ряду мовознавчих і літературознавчих праць. Зокрема його редаґуванню належить вихід у світ моєв праці „Основи формування української мови в порівнанні з іншими східньослов'янськими мовами" (Записки НТШ, т. 168, Ню-Йорк, 1958). Я особисто мав нагоду переконатись у надзвичайно сумлінному, точному підході його до редаґування книжки, де він виявив цілковиту орієнтацію в багатьох мовознавчих проблемах та знання наукової літератури.

З таким великим багажем прийшов проф. К. Кисілевський до Ювілею 75-ліття з дня його народження. Ми не спинялись тут на його шкільних підручниках з ділянки дидактики і методики навчання української мови, на словниках, як „Словничок української мови" (Станиславів, 1927) з прихильною оцінкою А. Кримського в „Україні" (Київ, 1928), " Методика правописних і словесних вправ" (Станиславів, 1929) з оцінкою д-ра І. Велигорського (1930) в „Літературно-Науковому Віснику", " Українсько-Польський і Польсько-Український Словник" з двома вступами по аркушеві разом з проф. д-ром Є. Грицаком, з прихильною рецензією д-ра М. Рудницького в „Ділі" в 1932 р. (у двотомному словникові понад 1200 стор. петитом і ґармоном), стаття „Краса української мови" (Життя і Знання, Львів, 1933) з прихильною згадкою проф. М. Галущинського, " Правописний словник української мови" Львів, 1934) з високою оцінкою методистів на засіданні НТШ, „Програма навчання української мови в новій гімназії" (Рідна Школа, Львів, 1935), " Це повісті давніх днів" (Там же, 1936) з високою оцінкою фахівців – А. Крушельницького, В. Лева, Я. Рудницького; „Методичні вказівки для навчання граматичних знань у вселюдних школах" (українською і польською мовами, Львів, 1938) так само з високою оцінкою фахівців, " Правописні правила" (Львів, 1939) з рецензією д-ра І. Огієнка та д-ра Я. Рудницького, " Правописний словник тяжких до писання слів" (з 27 тисячами слів), " Українська Мова" (підручник для гімназій, виданий в Байройті 1947 р.), " Українська Мова" (на основі викладів описової граматики, Мюнхен, 1948, скрипт УВУ), „Граматика української мови для школи й самонавчання" (Видавництво Краків-Львів), " Вивчаймо українську мову" (1-3 частини, Ню-Йорк, Шкільна Рада), '' Хрестоматія з української літератури" (два видання Рідної Школи в Ню-Йорку), " П'ять читанок для навчання української мови" (Шкільна Рада, Ню-Йорк, " Короткий курс української мови" (Видання заочних курсів українознавства УВУ, Мюнхен, 1952).

Наукове надбання нашого Ювілята таке велике, що не викликає ніякого сумніву щодо його вартости для української науки. Взагалі можна ствердити, що більш серійозних наукових праць у Ювілята налічується до 53, менших наукових розвідок – 25, дидактичних праць для вчителів – 30, рецензій – 20, рукописних праць, що ждуть видання – 10, доповідей, наукових рецензій – 50, видань і редаґувань – 15, врешті 8 нових праць і розвідок, що вийшли в останні часи. Ювілят написав 5 нарисів і видрукував їх у „Часі", "Свободі" та в ін. газетах.

Своїми науковими працями у різних ділянках української філології проф. К. Кисілевський виявив себе визначним ученим, невтомним дослідником на полі української мовознавчої науки. В день його Ювілею побажаємо йому сил і многих літ та дальших успіхів в його діяльності на добро української науки.

Проф. д-р Едвард ЖАРСЬКИЙ

ПРОФ. Д-Р К. КИСІЛЕВСЬКИЙ ЯК ПЕДАГОГ.

Відзначаємо 80-річчя з дня народження і 55-річчя наукової та педагогічної праці видатного українського мовознавця й педагога, автивного й досі в розвитку і діяльності українського шкільництва в ЗСА, проф. д-ра Костя Кисілевського. При тому підкреслюємо Його визначні заслуги й видатний вплив на розроблення питань методики навчання української мови й літератури, як і неменші заслуги в загально–українському педагогічному житті.

Українське шкільництво полонило Його вже на початку 1914 р. Від 1. лютого як іспитований „заступник учителя" починає свою працю в українській гімназії в Станиславові, а згодом у гімназії в Городку біля Львова. В 1917. р. стабілізований як учитель середніх шкіл і вчительських семінарій, навчає в другій українській дівочій семінарії у Львові, де осягнув іменування на професора в 1932. р. Тоді теж викладав українську мову й літературу на Вишім учительськім курсі, на вакаційних учительських курсах у Львові, Станиславові, Кутах, в Польськім державнім педагогіюмі, в Педагогічнім інституті, у Львівськім університеті ім. І. Франка. Від 1942. р. до 1944. був директором Учительської семінарії в Рогатині, а вийшовши на еміґрацію та замешкавши в Байройті, в Німеччині, зорганізував українську гімназію реального типу з латиною, навчав у ній мов і літератури, був управителем гімназії, відбув 6 матур під проводом американської та німецької шкільної влади, осягнувши право і вступ випусткників до німецьких університетів.

Після переїзду до ЗСА в 1949. р. зорганізував в Ню-Йорку першу школу українознавства, а згодом університет українознавства, викладав у ньому сім років українське мовознавство та літературу для студентів американських високих шкіл. Перенісшися до Нюарку, заложив тут теж школу українознавства, в якій був управителем до кінця 1967/8, залишаючи собі досьогодні навчання українознавства, спертого на модерній методології.

Постійний зв'язок з українською молоддю давав Йому реальний образ стану й потреб нашого шкільництва, що виросло в Його душі ще на студіях в університетах Відня й Липська під проводом видатних учених і творців модерної педагогіки. Тоді теж він найшовся в орбіті

впливів дуже гаряче дискутованих праць визначного педагога Ґ. Кершенштайнера, пропаґатора т. зв. школи праці, що в початкових своїх дослідах звертав увагу радше на мануальну працю учнів. Згодом ця школа, не без малого впливу американського педагога Дж. Дьюї, набрала характеру самостійного вияву праці учня, в його всіх зайняттях в школі та вдома. Була це реакція проти панівного в тому часі „вербалізму" чи проти переросло го „гербартизму" в навчанні. В методику навчання почали щораз більше просочуватися гасла і вимоги перенести увагу дії вчителя на дію учня в навчанні, тобто не вчитель має бути центром дидактики в клясі, а учень; це ж бо він вчиться; і всі дидактичні дії вчителя повинні звертати увагу на навчальну дію учня. Початкова, чи середня школа – це не університет, де вчитель викладає „екс катедра", а учні мають тихо сидіти, евентуально точно записувати лекції і вивчати їх удома, щоб опісля відрецитовувати їх напам'ять, з більшою, чи меншою точністю. Учень мусить самостійно здобувати собі відомості, а вчитель має тільки йому помагати в цьому.

Правда, ці гасла несміливо пробивалися й раніше, але на них не звертали уваги, забувши про них, і треба було довгих років та повного перестрою всіх дотогочасних педагогічних і методичних підходів, щоб нові гасла встигли промостити собі дорогу до школи.

В особі проф. К. Кисілевського ці нові підходи до навчання найшли успішного пропаґатора. Це й позначилося в його підручниках для наших шкіл, головно в такій дуже важливій ділянці, як навчання граматики української мови. В його підручниках примінено ці всі вимоги, що їх ставила модерна методологія. Особливо „Граматика української мови для народніх шкіл", видана Українським Видавництвом (Краків–Львів, 1942) у високому тиражі, як також цінні підручники „Вивчаймо українську мову!" ч. І, ІІ, ІІІ, і „Правописні листки" у виданні Шкільної Ради УККА, а далі „Новий буквар і Перша читанка", Українські читанки для ІІІ, ІУ, У, УІ, Хрестоматія з української літератури для шкіл і курсів українознавства у двох виданнях, Н. Й. Шкільна Рада, 1962, р. – послужили тисячам української дітвори, юнацтву, молоді, особливо в високій школі. Треба теж згадати про низку педагогічних і методичних статтей, підручників для вчителів, що перевищують сьогодні сотню назов. У всіх цих творах проф. К. Кисілевського пробивається постійна журба про виховання нашого нового покоління в релігійно-моральному та патріотичному дусі.

Проф. Микола ОСТАП'ЯК

ПРОФ. Д-Р КОСТЬ КИСІЛЕВСЬКИЙ
СПОГАДИ

Моє знайомство з проф. К. Кисілевським доволі давнє, а далекі спогади про нього для мене зокрема дорогі й цінні, бо з цим пов'язана й моя далека рідна сторона і моє виховання та пізніша з ним співпраця. Неодин літній вечір в часі вакацій ми провели вдвійку чи в більшому товаристві на розмовах, що звичайно відбувалися на лавочці під старою, крісла́тою липою в саді на приходстві в Радчі, де довгі роки був парохом рідний брат проф. Кисілевського, сл. п. о. Нестор Кисілевський.

Великий сад, окружений старезними липами був і залишився в моїй пам'яті особливим об'єктом, бо в ньому колись любив перебувати композитор Денис Січинський, що відвідував часом свого родича о. Емануїла Січинського, а за часів о. Нестора Кисілевського – його брат проф. Кость Кисілевський, з яким я мав щастя зустрічатися спершу як гімназійний учень, а потім як його близький співробітник-учитель. Ближче пізнав я проф. Кисілевського після наших визвольних змагань, коли, повернувшись додому, я почав продовжувати свої студії в українській гімназії в Станиславові. Пізнав я тоді проф. Кисілевського як знаменитого вчителя, виховника і приятеля молоді, та як великого естета.

Ми учні, недавні стрільці УГА, мали, внаслідок довшої перерви в навчанні, поважні недомагання в різних предметах, а в тому і в польській мові, що її навчав тоді в нашій гімназії проф. Кисілевський, та яка за часів Польщі була одним з важливих предметів в гімназії.

Про ті часи і про те велике вирозуміння наших учителів для нас, колишніх вояків, а зокрема вирозуміння проф. Кисілевського, що також служив якийсь час в УГА, я ще й досі згадую з великою вдячністю. Мушу признати, що виклади проф. Кисілевського належали до найбільш інтересних, хоч це була польська література. Проф. Кисілевський таки не перевантажував нас надмірно ані датами, ані фактами з літератури, а радше звертав увагу на літературну вартість твору і письменника, на мистецтво слова і стилістичні засоби. Він учив нас стежити за думкою автора даного твору та за красою його мистецького вислову. Українські деклямації, що він їх підготовляв з учнями на

різні шкільні імпрези, викликували своєю чудовою інтерпретацією твору захоплення та бурю оплесків авдиторії. Були це висліди відданої праці проф. Кисілевського, що він її провів з учнями.

Дуже допоміжним у виховно-навчальній праці в станиславівській гімназії був драматичний гурток, якого організатором, опікуном та душею був також проф. Кисілевський. В цьому гуртку вчив нас проф. Кисілевський сягати до вершин. Тут шліфувалася в учнів мова, тут запізнавалися учні з усіма найважливішими технічними засобами театрального мистецтва, тут виростав їх ентузіязм і їхня любов до театрального мистецтва, що його вони навчилися цінити і любити.

Один з учнів–членів цього драматичного гуртка, Максиміліян Опар, рішив стати професійним актором і зараз таки після іспиту зрілости вступив до театру ім. Садовського. Після закінчення шкільного року учні–члени драматичного гуртка, роз'їхавшись на вакації по селах, ставали корисними активістами в місцевих аматорських гуртках, а де таких гуртків не було, вони їх організували та допомагали своїм досвідом і знанням, набутим в гімназії.

Автор цих рядків ще як гімназійний учень і член згаданого гуртка, в ряди-годи в часі вакацій запрошував проф. Кисілевського на вистави такого саме сільського аматорського гуртка, в якому він працював для підготови вистав історично-побутових п'єс. Після закінчення вистави було очевидно про що розмовляти з проф. Кисілевським, в саді на лавочці під липою, на приходстві в Радчі. Після матури я виїхав в 1925. році до Кракова на університетські студії, але й тоді мій зв'язок з проф. Кисілевським не переривався. Майже кожних вакацій він приїздив до мого села Радчі на відпочинок і на досліди мови нашого села та околиці. Досліджував він, як відомо, говірки нашої мови, отже часто вибирався на „підслухи". В тих екскурсіях був я часом його супутником, але не як дослідник говірок, тільки як природник, бо тоді я на доручення професора краківського університету, ботаніка Шафера, розшукував становища рідкісної флори та взагалі об'єктів природи, що були гідні їх збереження. Не багато користи і приємности мав проф. Кисілевський з мого супутництва, бо звичайно він застрявав на розмові з якоюсь бабусею, а я мандрував по лісах та нетрах.

На кілька літ перед другою світовою війною мій зв'язок з проф. Кисілевським перервався. По закінченні університетських студій я два роки учителював і відбував практику в Українській Державній Гімназії в Станиславові, а проф. Кисілевський перенісся вже тоді до Львова. Стрінулися ми знову по другій війні в Німеччині, в Баварії, у Ваґнерівському місті – Байройті.

Ще не погасли зовсім пожарища міста, а тут і там лягали дими над руїнами, як проф. Кисілевський почав уже організувати українсь-

ку гімназію в Байройті. Умовини для цього задуму були гірші, як можна було сподіватись. Не було приміщення ні фінансової бази, ані устаткування на ведення такої поважної установи. Із усього, що проф. Кисілевський мав тоді до розпорядимости – був куток в кімнаті Українського Червоного Хреста. В цій кімнаті кожного дня товпилися тоді наші люди, що хотіли роздобути якийсь документ, що, на їх думку, міг забезпечити їх від насильної репатріяції. В цій кімнаті проф. Кисілевський примістив директорську канцелярію і конференційну залю та... цілу гімназію.

Важко було повірити, щоб у таких умовах можна було створити життєздатну і поважну учбову установу. Одначе твердо і непохитно вірив у це проф. Кисілевський, директор ще не гімназії, а тільки її зародка. Почав він забезпечувати ту школу вже на самому початку у відповідний, кваліфікований та досвідчений учительський склад, до якого і я мав честь належати. На означений день, тобто на початок шкільного року приїхав я з недалекого містечка до Байройту. В згаданій кімнаті застав я проф. Кисілевського, проф. Василя Ратича, проф. Самарського і кільканадцять учнів.

З загальновідомих педагогів-науковців учителювали пізніше в цій гімназії проф. д-р Василь Лев, д-р Лука Луців, композитор Іван Недільський, та інші. Після дуже короткого вступу-промови, директор Кисілевський поділив учнів на 3 групи, якими при одному кінці стола зайнявся проф. Ратич, а другою групою при другому кінці стола – проф. Самарський /тепер в Австралії/. Для моєї групи вже місця не було, тож я як природник повів свою групу до зритого бомбами парку навчати серед природи. Такий то був початок складного виховно-навчального процесу в Байротській гімназії. Такий провізоричний стан не тривав довго. В досить короткому часі проф. Кисілевський придбав для гімназії будинок німецької школи разом з її устаткуванням, і процес навчання почав прибирати зовсім нормальний стан під кожним оглядом, а разом з тим гімназія почала щораз більше заповнюватись учнями. З моментом, як до Байройту прибула більша кількість наших людей, УНРА створила для них окремий табір в б. німецьких касарнях. Там проф. Кисілевський зайняв один з кращих будинків і примістив в ньому гімназію. Маючи забезпечене постійне місце, директор Кисілевський забезпечив школу в потрібне устаткування, і виховно-навчальна праця пішла зовсім нормальним шляхом. Була це 8–ми клясова гімназія реального типу. Іспити зрілости відбувалися в приявності представника окружної німецької шкільної влади. Таких кінцевих іспитів зрілости відбулося в гімназії кілька, і багато абсольвентів цієї гімназії покінчили пізніше університетські студії та стали визначними професіоналістами.

Одною з головних турбот директора Кисілевського було релігійно-

національне виховання молоді. Релігія була, очевидно, обов'язковим предметом навчання, а крім того катехити гімназії виголошували кожної неділі і свята відповідні духовні науки для молоді в часі Богослужб, на яких кожний учень був обов'язаний бути приявним.

Коротко кажучи, гімназія була забезпечена в усе те, що могло формувати молоду людину і надавати їй основного духового змісту.

Якщо взяти до уваги тодішні часи, що були подібні до колишнього татарського лихоліття на наших землях, бо ж совєтські людолови чи т. зв. їхні репатріяційні комісії постійно непокоїли тоді наших людей, зокрема недалеко совєтської зони, – то зорганізування гімназії та її зразкове ведення було неабияким успіхом проф. Кисілевського.

Ось жмуток спогадів, що залишились в моїй пам'яті про проф. Кисілевського, як визначного педагога, зразкового організатора виховно-навчальної праці над нашою молоддю і її відданого виховника та опікуна.

СПИСОК

ВАЖЛИВІШИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ, РОЗВІДОК, СТАТТЕЙ, НАРИСІВ І РЕЦЕНЗІЙ ПРОФ. Д-РА КОСТЯ КИСІЛЕВСЬКОГО.

СКОРОЧЕННЯ В СПИСКУ:

Н. П. – Наукова праця
Н. Р. – Наукова розвідка
НСт. – Наукова стаття
Н. Д. – Наукова доповідь
Р. Д. – Доповідь недрукована
Ст. – Стаття

1. Сюжети та ідеї дієвих осіб в оповіданнях О. Кониського. Станиславів 1908. Р. Д.
2. Опубліковані листи Миколи Гоголя та його українська свідомість. Відень 1909. Р. Д.
3. Основи модернізму в українській літературі. Відень 1909. Р. Д.
4. Інтерпретації „Несторового Літопису". Відень /Східн. Істор. Інститут/ 1910. Н. П.
5. Переклад та інтерпретація старосербських пам'яток. Відень 1912. Н. П.
6. Мовні риси староукраїнських пам'яток XI–XIУ ст. з особливою увагою на Коденс Ганкенштайна. Докторська дисертація в нім. мові у Віденському університеті. Травень 1912. Н. П.
7. Нарис: „Ідемо на Вакаційну Оселю в Ямному". Альманах Учит. Громади. Львів 1925.
8. Словничок української мови і головні правописні правила та замітки до відміни. Станиславів–Жовква. 1927. Стор. 280 /Див. Рец. І.Велигорського в Літ. Наук. Віснику. Львів 1928. і рец. А. Кримського в журналі „Україна". Київ 1928/.
9. Методика правописних і словесних вправ. Підручник для вчителів. Станиславів 1929.
10. Українсько–польський і польсько–український словник /спільно з Проф. Д-ром Є. Грицаком. Вид. НТШ у Львові 1930-1931. Том І. і ІІ. Стор. 1139. /Див. рец. Д-ра Мих. Рудницького в „Ділі" за 1931. Н.П.
11. Краса української мови „Життя і Знання". Львів 1933. Н. Ст.
12. Дикція і метода навчання деклямації. Львів 1933. Н. Д.
13. Методика науки про мову. Львів 1933. Н. П.
14. Українська мова. Метод. підручний для навчання укр. мови в народн. школах. Львів 1934. Н. Р.

15. Тематика навчання української мови в „Рідній Школі". Львів 1934. Н. Р.
16. Методичні вказівки для вчителя української мови в народних школах. Львів 1934. Н. П.
17. Правописні правила української мови. 1–8. Львів 1934. /Див. Проф. Д-р. І. Огієнко і Я. Рудницький в „Новому часі" п. н. „Нова правописна публікація". Львів 1934/. Н. П.
18. Василь Сімович – До морфології українських прикметників. Рец. в З НТШ. Львів 1934. Н. Ст.
19. Методичні вказівки для вчителя польської мови на лекціях граматичні знання в народних школах. Переклад 16-ої публікації на польську мову. Львів 1934. Н. Р.
20. Програма навчання української мови в новій гімназії з методичними вказівками. Львів 1935. Н. П.
21. Це повісті давніх днів. Метод. підручник для навчання старо-української літератури в новій гімназії. Львів 1936. Н. П.
22. Диктати. Метод. підручник для вчителів народн. школи. Львів 1936. Н. П.
23. Правописний словник української мови. Львів 1936. Н. П.
24. Мова Стефаникових персонажів. Львів. Ун-т ім. І. Франка. Львів 1940. Н. П.
25. Мова Учительних Євангелій ХУІ–ХУІІ ст. Львів 1940. Н. П.
26. Українська граматика для народних шкіл. Львів 1942. Н. П.
27. Мова Рогатинщини. Мовні особливості наддністрянського гнізда. З НТШ. т. 169. Париж–Ню Йорк 1961.
28. Бурлексна мова в перелицьованій Енеїді І. Котляревського. Байройт 1946. УВАН. Стор. 64. /Див. Зміст – Бюлетень УВАН, ч. 10. Стор. 14–16/. Н. П.
29. Ярослав Рудницький–Нарис української діялектології. Авґсбурґ 1946. Н. Р. /Див. „Рідне слово", ч. 12. 1946./ Рец.
30. „Лексикон Лаврентія Зизанія", перевид. Я. Рудницького. Рец. „Рідне Слово". стор. 124-126. Авгсбург 1946. Н. Р.
31. Спроба нової клясифікації українських говорів. Н. Д. УВАН 1947 і НТШ 1950. В англ. м. в „Просідінґс" Філолог. Секції НТШ. Ню Йорк, 1952. /Див. Рец. В. Державин – Український Самостійник 1952/. Н. Р.
32. Рембрантівські світлотіні в Шевченковій поезії. „Сьогочасне і Минуле'', т. І. Мюнхен 1949. /Див. „Київ" 1951 п. н. „Малярські світлотіні в Шевченковій поезії/.
33. Описова граматика української мови. Унів. підручник УВУ. Мюнхен 1948. Стор. 112. Н. П.
34. „Ізоглоси півд. східн. Наддніпров'я". Ювіл. Збірник УВУ, т. 5. 1948, Мюнхен. Н. П.

35. Лист до сина. Нарис. „Час". Фюрт 1948.
36. „На чужині". „Свобода". Джерсі Ситі, Н.Дж. 1949. Нарис.
37. „В царстві білих халатів". Нарис присв. лікарям і сестрам УГА. „Час", 1949. Нарис.
38. Ще раз „The Ukraine", чи „U k r a i n e"? – „Америка". Філядельфія, 1949. НСт.
39. „Українські говори". Енциклопедія Українознавства НТШ. Мюнхен 1949. Н. Р.
40. Вечірні освітні курси в Ню Йорку. „Свобода" 1949. Ст.
41. Користаймо з „Вечірніх Освітних Курсів в Н. Й." „Свобода" 1949. Ст.
42. Гарний і поганий приклад як засіб виховання. „Новий Світ". Н. Й. 1950. Н. Ст.
43. Українська мова в Енциклопедії Українознавства, т. І. Рец. „Новий Світ". 1950.
44. Домашня лектура в школі українознавства. ОУПК. Торонто, 1950. Н. Д.
45. „Модерна українська граматика для чужинців" –Яр.Рудницький і Ю. Луцький. Рец. The Ukrainian Quarterly, New York, 1950.
46. Поради для організаторів українознавчих курсів. „Н. Світ", Н. Й. 1950. Ст.
47. Перші дні в школі українознавства. „Новий Світ". І. XI. 1950. Ст.
48. З викладової залі НТШ. „Свобода", 1950. Ст.
49. „Маківка" М. Величка. „Свобода" 1950. Рец.
50. Чим жив і за що боровся український нарід у давніх часах. Н. Й. 1950. Н. Д.
51. Українська народна пісня. Читанка „Слово Рідне". Н. Й. 1950. Ст.
52. Краса і сила Шевченкової поезії. Ню Йорк 1950. Н. Д.
53. Шевченко як лірик. „Наша мета", Торонто, 1951. Н. Р.
54. Підсумки праці в ділянці українознавства. „Новий Світ". Н. Й. 1951. Н. Ст.
55. В. Дорошенко–Огнище української культури. „Н. Світ". Ню Йорк, 1951. Н. Р.
56. Підручник української граматики. Бюлетень АТСЛА. 1951/вангл. м./ Н. П.
57. Дбаймо про нашу мову. Н. Й. 1951. Н. Д.
58. Англійські переклади з творчости Лесі Українки, в The Ukrainian Quarterly. „Новий Світ", 1951.
59. Методичний вступ до підручника „Мово Рідна" М. Борецького. Н. Й. 1951. Н.Р.
60. Українознавство як предмет виховання нашої дітвори та юнацтва. „Новий Світ", 1951. Н. Р.
61. Шевченківська сесія НТШ. „Свобода", 1951. Ст.
62. Лексикальне багатство надпрутського говору. Торонто, 1951. Н. Р.
63. Шевченкова лірика. Ню Йорк, 1951. Н. Р.
64. Леся Українка. Савт Орандж, 1952. Н. Д.
65. У 35-річчя смерти Івана Франка. Нюарк, 1952. Н. Д.
66. На вічну пам'ять Зенона Кузелі. „Свобода", 1952. Н. Р.
67. Ю. Шерех: Нарис сучасної української літерат. мови. „Свобода", 1952. Н. Рец.
68. „Слово Рідне". Читанка для шкіл і курсів українознавства. Ню Йорк, 1952. Стор. 168. Н. П.

69. Правописна справа в Україні. „Свобода", ч. 12, 1952. Н. Ст.
70. Короткий курс української мови для заочників УВУ, Мюнхен, 1952. Н.П.
71. Звук „л" в архаїчних говорах України. „Просідінгс" Філол. Секції НТШ, т. 2, 1952. Н. П.
72. З викладової залі НТШ. „Свобода". 1952. Н. Ст.
73. Університет Українознавства при НТШ. „Свобода", 1952. Н. Ст.
74. Олексадер Олесь. Савт Опандж, Н. Дж. 1953. Н. Д.
75. Кодекс Ганкенштайна–Староукраїнська пам'ятка. З НТШ, т. 1596 Н.Й.–Париж, 1953. Н. П.
76. Сімсотріччя Львова. „Свобода", 1953, ч. 182. Н. Ст.
77. Василь Ратич. „Свобода", ч. 114. 1953. Ст.
78. Курси українознавства в ЗДА. „Учит.Громада", 32 стор., Н. Й. 1953. Н. Р.
79. Юні читачі і нові книжки з українознавства. „Свобода", ч. 115, 1953. Н. Ст.
80. Надпрутський говір. З НТШ, т. 162. Ню Йорк-Париж-Торонто. 1954. Н. П.
81. Школи і курси українознавства в ЗДА. Шк. Рада УККА, Н.Й. 1954. Стор. 48. Н. Р.
82. На курсі українознавства на „Союзівці". „Свобода", 1954 /вересень/. Ст.
83. Святочний вечір курсів українознавства. „Новий Світ", Н. Й., 1954. Ст.
84. Курси і школи українознавства за шість років. „Свобода", ч. 236, 1954. Ст.
85. Різдвяний спогад з 1920 року. „Свобода", 1955. Нарис.
86. На вічну пам'ять Миколі Кокольському. „Свобода", 1955. Ст.
87. Підсумки праці в ділянці українознавства. „Новий Світ", 1955. Ст.
88. „Промені" – Читанка з української літератури /спільно з В. Радзикевичем/. Шк. Рада. 1955. Н. П.
89. Читанка для 5-го року навчання українознавства. Шк. Рада, 1955. Н. П.
90. Граматика української мови для школи й самонавчання. Шк. Рада. Н. Й. 1955. Н. П.
91. Українознавство в школі. Програма й дидактика. Шк. Рада. Н. Й. 1955. Н.П.
92. Найважливіші здобутки укр. філології за останніх 80 років. „Свобода", 1955. Н. Ст.
93. На вічну пам'ять проф. І. Зілинському. „Просідінгс" Філол. Секції НТШ, т. 2. 1955. Н. Ст.
94. Павло Завцев – Життя Тараса Шевченка. Вид. НТШ. Париж–Ню Йорк, 1955. Рец. З НТШ, т. 165. Н. Рец.
95. „Мовознавство". Наук. Записки АН УРСР, т. 12. Київ, 1956. Рец. З НТШ, т. 165. Н. Й. 1956.
96. Наукові праці Івана Франка. А НТШ, Н. Й. 1955. Н. Д.
97. До святкування Франкового сторіччя. „Свобода" 23. XI. 1956. Ст.
98. В нашій оселі „Нова Ворохта" червоніє калина. „Америка", 1956. Нарис.
99. Спогад про проф. Івана Раковського. „Свобода", 20. IX. 1956. Ст.
100. Думки на вершинах /Про видання НТШ/. „Свобода" 27. XII. 1956. Н. Ст.
101. Наукові праці Івана Франка. З НТШ, т. 166, Ню Йорк-Торонто-Париж, 1957. Н. П.

102. Трохи філології. „Свобода" 6.XII. 1957. Н. Ст.
103. Історія укр. правописного питання. З НТШ, т. 165./див. Рец. д-ра Л. Луцева – „Свобода", 1957./Н. Р.
104. Іван Панкевич. УВАН в Канаді. Серія „Українські вчені" т. 7. Вінніпеґ, 1958. Н. П.
105. М. Ломацький – Українські вчителі на Гуцульщині. Рец. „Свобода" 10. XII. 1958.
106. Мовні особливості Марка Вовчка. Доповідь в УУ. Нюарк, 1958. Н.Р.
107. Українська читанка для 6. року навчання укл. мови. Шк. Р. Н. Й. 1958. Н. П.
108. Українські говори в нових діялектологічних працях. Ф. Сек. НТШ, 1958. Н. Д.
109. Марко Вовчок. Курси УУ. Нюарк, 1958. Н. Д.
110. Стилізована українська мова Марка Вовчка і Василя Стефаника. УТІ, Н.Й. 1958. Н. П.
111. Діялектологічний словник укр. мови. Рукопис. Ню Йорк, 1958. Н. П.
112. Методи навчання укр. мови і літератури. Шк. Рада. Ню Йорк, 1958. Н. П.
113. Шевченкове слово. Доповідь на спільній Шевченк. Наук. Конф. НТШ і УВАН. Н. Й. 1959. Н. Р.
114. Праці П. Зайцева і Л. Білецького про Шевченка. НТШ. Н. Й. 1958. Н.Р.
115. Українські діялекти й говори. Виклади в УУ. Манускрипт. Нюарк, 1958. Н. П.
116. Українська стилістика. Рукопис викл. в УУ. Ню Йорк, 1958. Н. Р.
117. Модернізм в укр. літературі. Рукопис викл. в УТІ. Ню Йорк, 1958. Н. П.
118. Життєпис Тараса Шевченка в новім насвітленні. Нюарк, 1958. Н. Р.
119. Значення Тараса Шевченка для нас. Промова, перекладена на англ. м. Нюарк, 1958. Н. Р.
120. Нове джерело для студій українознавства. „Свобода" 1959. Н. Р.
121. Проф. Роман Шегельський і його заслуги на полі укр. науки. „Свобода", 1959. Н. Ст.
122. Основи формування укр. мови. Проф. П.К. Ковалів. „Америка", 1960. Н. Рец.
123. Народна мова України. Доповідь в УТІ. Ню Йорк, 1960. Н. Р.
124. Деякі особливості Шевченкової мови. Наук. Доп. в НТШ. Н. Й. 1960. Н. Р.
125. Нюарк в поклоні Тарасові Шевченкові. „Свобода", ч. 74. 1961. Н. Ст.
126. Говорові особливості Шашкевичевої мови. Наук. Доп. в НТШ. Н. Й. 1961. Н. Р.
127. Нові засоби пожвавлення українознавства. „Свобода", ч. 120. 1961. Н. Ст.
128. Хрестоматія з укр. літератури. Вид. Шк. Ради. Н. Й. 1961. Н. П.
129. Ізоголоси Звенигородщини і Шевченкова мова. Наукові Записки УВУ. Мюнхен, 1961. Н. П.
130. Географія слів і українські атласи словництва. Доп. НТШ, 1961. Н. Д.
131. Акад. Степан Смаль–Стоцький як філолог. Наук. Доп. в НТШ. Н. Й. 1961. Н. Д.
132. Українознавчі праці акад. Степана Смаль–Стоцького. З НТШ, т. 172., 1961.
133. Мовні особливості Маркіяна Шашкевича. „Свобода", 1961. Н. П.
134. Зацікавлення і зворушення в навчанні українознавства. „Свобода". 1962. Ст.
135. Новий Буквар і Перша читанка. Шк. Рада. Н. Й., 1962. Підручник.

136. Вийчаймо укр. мову. Ч. 1 і 2. Шк. Рада УККА. Ню Йорк, 1962. Н. П.
137. Іван Зілинський. УВАН–Канада. Серія: Укр. вчені, т. 10. Вінніпег, 1962. Н.П.
138. Характеристика української мови. Наук. Доп. в НТШ. 30.XII.1964. Н. Д.
139. Деякі відомості про контролю шкіл українознавства. „Свобода". Ст.
140. Скорот із Шевченкових творів, із вступом про життя поета. Рукопис, 1965. Н. П.
141. Іван Зілинський–Правопис для школи. 4-те ви-. Шк. Рада. Н. Й. 1965. Н. Рец.
142. Третя читанка. Шкільна Рада УККА. Н. Й. 1966. Н. П.
143. Наші успіхи в галузі філології. Мовозн. праці проф. О. Горбача. „Свобода", 1967. Н. Р.
144. Зауваження до „Збірника нарисів" Л. Коленської, п. н. „Самотність" –, Ню Йорк, Н. Д.
145. П. Ковалів – Слов'янські фонеми. Наукова рец. в „Овиді", 1965. Н. Рец.
146. Навчання граматики на вищому курсі шкіл українознавства. Пе-. Сесія СКВУ, 1967. Н. Д.
147. Закінчення шк. року в школі українозн. в Нюарку. „Свобода", 1967. Ст.
148. Наші читанки „Свобода" і „Рідна Школа" ч. 166, 1968. Н. Р.
149. Виїмки з повісти І. Франка „Захар Беркут". Шк. Рада УККА, 1968. Н. П.
150. Скор. вид. повісти П. Куліша „Чорна Рада". Шк. Рада УККА. 1968. Н. П.
151. Вийчаймо українську мову. Шк. Бібліотека, ч. 3. Підручник для розмов. Шк. Рада. 1968. Н. П.
152. Нова праця про Івана Франка: Д-р Лука Луців – Іван Франко – борець за національну і соціяльну справедливість". „Свобода", 1968. Н. П.
153. Стилістичні і ритмічні засоби поезій І. Франка. З НТШ, т. 172. 1968. Н. Р.
154. Правописні системи трьох перших видань Кобзаря. З НТШ, т. 176. Н. П.
155. Лінґвістичні праці Романа Смаль–Стоцького. З НТШ, т. 177, 1967. Н. П.
156. Лука Луців: Тарас Шевченко – співець української слави і волі". „Свобода" 1968. Н. Р.
157. Мистецтво слова наших поетів і письменників. Нюарк, 1968. Н. Д.
158. Зауваження до проєкту укр. правопису проф. М. Возняка. Н. Й. 1967. Н.Р.
159. Філологічні праці Івана Панькевича. З НТШ, т. 185. Н. П.
160. Творчість Дарії Ярославської. Нарис літ. вартости. Нюарк, 1970. Р. Д.

ЦЕЙ СПИСОК ВИГОТОВЛЕНО ПРИ СПІВПРАЦІ П. ЛЕСІ ***ТКАЧ,*** *СТУДЕНТКИ ФІЛОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ І П. ВІРЛЯНИ* ***ТКАЧ,*** *СТУДЕНТКИ КАЛЕДЖУ.*

ЗМІСТ

стор.

1. Передмова 5
2. Проф. д-р Пантелеймон Ковалів: Проф. д-р Кость Кисілевський та його наукова діяльність..... 8
3. Проф. д-р Едвард Жарський: Проф. д-р К. Кисілевський як петагог. 20
4. Проф. Микола Остап'як: Проф. д-р Кость Кисілевський – Спогади. 22
5. СПИСОК важливіших наукових праць, розвідок, статтей, нарисів і рецензій проф. д-ра Костя Кисілевського 26